

Onderzoek jaarverslaggeving: Het jaar 2011 verslagen

Frans van der Wel **Inleiding**

Graag bied ik u namens de redactie de zeventiende editie aan van 'Het Jaar Verslagen'. In deze editie zijn opgenomen de resultaten van een aantal onderzoeken betreffende de jaarverslaggeving over het boekjaar 2011. De verslagen van deze onderzoeken bevatten naast een uiteenzetting over de regelgeving een verkenning van de uitgebrachte jaarverslagen. Sommige onderzoeken bevatten kritische kanttekeningen over de jaarverslaggeving.

Dit laatste behoeft geen bevreemding te wekken. Ook uit andere onderzoeken naar de kwaliteit van de jaarverslaggeving komt naar voren dat er nog wel wat te verbeteren blijft in die verslaggeving.

Graag vraag ik in dit verband de aandacht voor het feit dat de ondernemingsleiding in de verantwoording soms een moeilijke positie inneemt. Enerzijds zou er uit oogpunt van voorzichtigheid een bijzondere waardevermindering aan de orde kunnen zijn, het is echter anderzijds de taak van de leiding van een onderneming om de onderneming door de crisis heen te leiden naar betere tijden. Dat moet niet leiden tot onrealistisch gedrag en dito verantwoording daarover, maar de taak en het streven van de onderneming is juist om de onderneming tot groei en bloei te brengen, en de waardevermindering niet te laten plaatsvinden.

Dat betekent overigens niet dat het onderwerp stilzwijgend mag worden gepasseerd. In tegendeel: de jaarverslaggeving biedt een goede gelegenheid om over de economische omstandigheden waarin de onderneming opereert te rapporteren en de strategie en het beleid van de onderneming te schetsen. Tevens moet worden gesteld en onderbouwd welke gevolgen dit geheel van factoren voor de onderneming heeft en waarom en in welke mate bijzondere waardeverminderingen al dan niet aan de orde zijn.

Dat brengt mij bij de opmerking dat uit onderzoek blijkt dat juist de toelichting verbetering behoeft. Deze bemerking betreft niet alleen de toelichting in de jaarrekening, maar ook en misschien zelfs vooral het verslag van de directie en de rapportage door de Raad van Commissarissen (RvC). Dit geldt onder meer ten aanzien van risico's die worden gelopen en de daartegen genomen maatregelen.

Tenminste zo belangrijk is de uiteenzetting omtrent het door de ondernemingsleiding gevoerde beleid. Het gaat bij ondernemen immers op de eerste plaats om het bereiken van de uitgezette doelen. Informatie over het beleid dient in een evenwichtige verhouding te staan tot informatie omtrent risico's.

Voorts is van belang de verantwoording van de inhoud van het gehouden toezicht.

Onder andere een recent artikel van Lückerrath-Rovers et al. (2010), de rapportage van de Autoriteit Financiële Markten (2012), en het rapport van de jury van de Sijthoffprijs (2012) wijzen alle in dezelfde richting, namelijk die van wenselijke verbeteringen in de verslaggeving.

Overzicht van de opgenomen artikelen

In deze editie is een negental artikelen opgenomen. Deze artikelen bestrijken een breed gebied van de jaarverslaggeving, zowel qua verslaggevende organisaties, als qua onderwerp uit de jaarverslaggeving. Sommige artikelen betreffen ondernemingen die ressorteren onder het regime van Titel 9 Boek 2 BW, andere betreffen ondernemingen die in hun geconsolideerde jaarrekening IFRS toepassen, zoals goedgekeurd door de Europese Unie. Er zijn ook artikelen opgenomen over specifieke verslaggevingsaspecten bij bijzondere organisatievormen: banken, pensioenfondsen, AWBZ-zorginstellingen en gemeenten.

Het eerste artikel van Backhuijs en Camfferman gaat over de 'Verwerking van goodwill op basis van Nederlandse grondslagen'. In dit artikel wordt ingegaan op de verwerking van goodwill door ondernemingen die hun verslaggeving inrichten op basis van Titel 9 Boek 2 BW. In hoofdzaak bevat het artikel twee kritische punten over dit aspect van de jaarverslaggeving. Ten eerste betreft deze kritiek de behandeling van de goodwill. Weliswaar is ten opzichte van ruim tien jaar geleden het percentage niet-beursgenoteerde ondernemingen dat goodwill activeert en afschrijft flink gestegen, toch wordt in 20 tot 30% van de gevallen goodwill nog steeds ineens ten laste van het eigen vermogen gebracht. Dit is des te opmerkelijker omdat de internationale ontwikkeling juist in de richting van activeren en afschrijven gaat, gezien de voorstellen van de Europese Commissie tot wijziging van de Vierde en Ze-

vende EG-Richtlijn. Beoogd wordt immers een einde te maken aan het ineens afboeken van de goodwill van het eigen vermogen. Ik merk hierbij op dat de toepassers van laatstgenoemde methode zich tot op zekere hoogte gesteerd weten door de herbevestiging van de mogelijkheid tot ineens afboeken van het eigen vermogen halverwege het vorige decennium. Een wetswijziging die deze methode beoogde te verbieden sneuvelde toen. De auteurs gaan voorts in op de verstrekking van informatie die volgens de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving moet worden gegeven inzake een overname. Zo blijken de voorschriften van Richtlijn 216 inzake de wijze van verwerking van de overname en vermelding van de koopsom zeer matig te worden nageleefd.

Het tweede artikel, 'De wijziging van IFRS inzake pensioenen en de (verwachte) impact daarvan op de jaarrekening' komt van de auteurs Arnold en Van Santen. Zij geven een overzicht van de toekomstige wijzigingen in de verslaggeving over pensioenen die het gevolg zijn van de herziening van IAS 19 voor beursgenoteerde ondernemingen. Deze herziene standaard is voor beursgenoteerde ondernemingen van kracht met ingang van het verslagjaar 2013. Tevens melden de auteurs wat naar hun mening de toekomstige gevolgen zijn voor de verslaggeving aan de hand van een onderzoek naar de verslaggeving van ondernemingen van de Eurostoxx en AEX genoteerde Nederlandse ondernemingen. De grootste invloed van de herziening is volgens de auteurs het vervallen van de zogeheten corridor. Daaruit vloeit voort dat geactiveerde actuariële verliezen komen te vervallen en dat dit voor heel wat ondernemingen flinke negatieve gevolgen heeft voor het eigen vermogen. Het effect op de toekomstige winstgevendheid valt moeilijk te voorspellen als gevolg van de niet te voorzien volatiliteit. Het verantwoord van de beleggingsresultaten in de winst-en-verliesrekening op basis van de discontovoet voor hoogwaardige ondernemingsobligaties in plaats van op basis van het verwachte rendement zal waarschijnlijk ceteris paribus tot een zwaardere pensioenlast in de jaarrekening leiden, ongeacht of deze bate als onderdeel van de personeelslasten of van de financiële baten en lasten wordt verantwoord.

Manschot en Kuiper behandelen in hun artikel 'Activa bestemd voor de verkoop en beëindigde bedrijfsactiviteiten' de naleving van IFRS 5 inzake de toelichting op activa bestemd voor de verkoop en beëindigde bedrijfsactiviteiten door beursgenoteerde ondernemingen (FTSE Eurotop 100 Index). De toegankelijkheid en inhoud van informatie met betrekking tot beëindigde bedrijfsactiviteiten is voor verbetering vatbaar. Zo ontbreekt in vrijwel alle gevallen een analyse van het resultaat op beëindigde bedrijfsactiviteiten in de toelichting. Gebruikers moeten door een betere toelichting in staat worden gesteld het effect van beëindigde bedrijfsactiviteiten op omvang, timing en onzekerheden van toekomstige kasstromen te beoordelen.

In het vierde artikel gaat Dieleman in op de bestuurdersbeloningen bij grote en middelgrote, niet-beursgenoteerde Nederlandse rechtspersonen. Uit het onderzoek blijkt dat in een flink aantal gevallen de vereiste toelichting ontbreekt. Indien de vermelding van de beloning bestuurders ontbreekt, wordt daarvan niettemin in de accountantsverklaring geen melding gemaakt. Dit is temeer opvallend nu de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) voor dit onderwerp begin 2011 door middel van de Praktijkhandleiding 1115 aan de accountant een zelfstandige informatieplicht heeft opgelegd. Overigens is het optreden van de NBA niet geheel zonder succes geweest, omdat het aantal gevallen waarin wel toelichting heeft plaatsgevonden, lijkt te stijgen tussen 2010 en 2011. Hierbij zij opgemerkt dat de populaties over beide jaren niet dezelfde zijn, zodat het trekken van conclusies op dit punt wordt bemoeilijkt.

De uitgave wordt vervolgd met een artikel van Kevelam en Ter Hoeven. Dit artikel betreft een onderzoek naar de informatieverstrekking door Europese banken over 'Staatsobligaties met landenrisico's: verwerking, waardering en toelichting in de jaarrekening'. Een actueel onderwerp omdat mag worden aangenomen dat juist in tijden van ernstige financiële problemen er behoefte bestaat aan duidelijke informatie. De auteurs komen tot de conclusie dat de toelichting bij een aantal banken onder de maat is, daarentegen bij een aantal andere banken informatiever is dan de standaarden (met name IFRS 7) vereisen. Bij ongeveer de helft van de jaarrekeningen blijkt dat in de toelichting geen eenduidige uiteenzetting wordt gegeven over de wijze waarop de fair value van staatsobligaties met landenrisico's wordt bepaald. Ook blijkt geen eensgezindheid onder de banken te bestaan over de toepassing van de fair value-hiërarchie van IFRS 7, en dan met name de toepassing van niveau 1 (waardering op marktwaarde) op de waardering van Griekse staatsobligaties.

Laning, Langendijk en Grobbe beschrijven in het zesde artikel onder de titel 'Nederlandse pensioenfondsen: transparantie over uitvoeringskosten?' de mate waarin besturen van pensioenfondsen de 'Aanbevelingen' uit 2011 van de Pensioenfederatie naleven. De 'Aanbevelingen' werden in 2011 uitgebracht naar aanleiding van een onderzoek van de AFM. Uit de rapportage van de AFM kwam onder meer naar voren dat de kosten van significante betekenis kunnen zijn voor de hoogte van de pensioenen. Met de 'Aanbevelingen' werd beoogd de transparantie over kosten in het jaarverslag te vergroten. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen pensioenbeheerkosten, vermogensbeheerkosten en transactiekosten. De auteurs komen tot de conclusie dat ongeveer tweederde van de pensioenfondsen de aanbevelingen naleeft betreffende de pensioenbeheerkosten en vermogensbeheerkosten. Voor de transactiekosten is dit ongeveer een derde. Daarmee zijn de doelstellingen van de Pensioenfederatie inzake kosten-

transparantie over het boekjaar 2011 ruimschoots behaald. Overigens is het beeld daarbij per onderzochte deelvraag nogal verschillend. Daarnaast merken de auteurs op dat de informatieverschaffing over determinanten voor de omvang van de transactiekosten, zoals de beleggingsmix, kan worden verbeterd. De auteurs geven aan het slot van het artikel ook enkele adviezen voor het verhogen van de mate van opvolging van de aanbevelingen. Dit onderzoek stond reeds vóór het verschijnen van deze uitgave in de publieke belangstelling.

Daarna volgt het artikel van Schaepkens en Suurland over een evenzeer actueel onderwerp, 'De waardering en toelichting van vastgoed door AWBZ-zorginstellingen'. Dit onderzoek is relevant omdat het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een nieuw bekostigingssysteem heeft ingevoerd waardoor AWBZ-instellingen er niet meer vanuit kunnen gaan dat hun vastgoed zonder meer wordt gesubsidieerd door middel van een gegarandeerde vergoeding. De vergoeding zal mede gaan afhangen van de productie die deze instellingen realiseren. Sommige instellingen komen daardoor voor de problematiek van een bijzondere waardevermindering te staan. In een Publieke managementletter van de NBA uit 2010 betreffende deze sector (Nieuwe bakens voor de zorg) wordt hiervoor reeds gewaarschuwd. De auteurs constateren dat de informatie in de jaarrekening nog sterk kan verbeteren, met name waar het gaat om de uitgangspunten bij het vaststellen of sprake is van een bijzondere waardevermindering. Daarbij doet zich de bijzonderheid voor dat het Ministerie van VWS in de Regeling verslaggeving WTZi 2012 de instellingen expliciet heeft toegestaan om de jaarverslaggeving 2011 te blijven baseren op de niet meer bestaande nacalculatie van kapitaallasten. De NBA eist in Audit Alert 25 dat in dergelijke gevallen in de jaarrekening toereikend moet worden toegelicht dat de realiseerbare waarde lager is dan de boekwaarde en dat dit niet wordt verwerkt. Alleen dan is toepassing van de Regeling WTZi 2012 als aanvaardbaar aan te merken.

In het achtste artikel gaan Vos en Ferrero Scholte in op de verantwoording door gemeenten over de resultaten van grondexploitatie. Uit het onderzoek blijkt dat over dit onderwerp dat thans nogal in de publiciteit staat, maar een beperkte verantwoordingsplicht bestaat. De auteurs concluderen dat die beperkte verantwoordingsplicht redelijk goed wordt nageleefd. Voorts wordt door een gedeelte van de gemeenten naast de verplichte informatie ook onverplichte interne informatie opgenomen in de jaarstukken. Voor zover er informatie wordt verstrekt, is deze verspreid in de jaarstukken en interne stukken opgenomen. Het inzicht dat door gemeenten in de toelichting wordt gegeven over de onderbouwing van kosten en opbrengsten van

grondexploitatie schiet naar de mening van de auteurs tekort voor de gebruiker van de jaarrekening.

Het negende en laatste artikel is van de hand van De Bos, Edelman, Jans-van Wieringen en Scheffe. Ter beantwoording van de vraag 'Hoe transparant is het verslag van de Raad van Commissarissen?' doen de auteurs onderzoek naar deze verslagen van vooral beursgenoteerde ondernemingen. De auteurs stellen onder andere de zelfevaluatie van commissarissen aan de orde en constateren dat nog niet bij de helft van de ondernemingen wordt toegelicht hoe de evaluatie werd uitgevoerd en wat de aandachtsgedebieden waren. Een andere opmerking betreft de aandacht die aan de bevindingen van de accountant wordt geschonken. Slechts bij 12% van de onderzochte ondernemingen wordt hieraan aandacht besteed in het verslag van de RvC. Slechts in een enkel geval wordt ingegaan op de inhoud van de bevinding en opvolging daarvan. Het wekt dan ook geen verbazing dat de auteurs concluderen dat er ruimte is voor verbetering. Uit het rapport van de jury van de Sijthoffprijs over 2011 blijkt dat een lichte verbetering wordt bespeurd. Hoewel één zwaluw nog geen zomer maakt, lijkt het commissariaat in Nederland gehoor te gaan geven aan de bevindingen en de aanbevelingen tot verbetering.

Afsluiting

Ter afsluiting van deze inleiding wil ik graag namens de redactie, die bestaat uit Chris Knoops, Henk Langendijk, Henk Verhoek en ondergetekende de auteurs bedanken voor hun waardevolle bijdragen. Ik hoop dat hun artikelen zullen bijdragen aan een actieve discussie over de door hen aan de orde gestelde onderwerpen en tevens leiden tot verbetering van de verslaggeving. In dit verband zijn deze artikelen relevant voor de organisaties die verslag uitbrengen en voor hun accountants. De op verschillende plaatsen opgenomen best practices kunnen daarbij ondersteunen. De auteurs schreven de artikelen op persoonlijke titel.

Voorts bedank ik de redactieraad, bestaande uit Jan Backhuijs, Kees Bergwerff, Kees Camfferman, Ralph ter Hoeven, Lianne Suurland, Leo van der Tas en Ruud Vergoossen die de redactie bij de keuze van de onderwerpen en van de auteurs heeft bijgestaan. ■

Prof. dr. mr. F. van der Wel RA is hoogleraar Externe verslaggeving aan de Postgraduate Accountantsopleiding van de Vrije Universiteit. Tevens is hij onder meer Raadplaatsvervanger bij de Ondernemingskamer van het Gerechtshof te Amsterdam, voorzitter van de Signaleringsraad van de NBA en lid van de jury van de Sijthoffprijs.

Literatuur

- Autoriteit Financiële Markten (2012), *Aandachtspunten Financiële verslaggeving 2012*, september; zie: www.afm.nl.
- Lückerath-Rovers, M., M.A. Scheltema en A. de Bos (2010), Het RvC-verslag; Weinig inzicht in toezicht, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 84, no. 11, pp. 575-587.
- Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (2010), *Nieuwe bakens voor de zorg; publieke managementletter*, Amsterdam; zie: www.nba.nl.
- Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (2011), *Praktijkhandleiding 1115; Aanpassing van het oordeel in de controleverklaring bij materiële tekortkomingen in de toelichting op de jaarrekening*; zie: www.nba.nl.
- Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (2012), *Audit Alert 25; Verklaringen bij jaarrekeningen van AWBZ- en GGZ- instellingen indien ten behoeve van het getrouwe beeld een andere toelichting noodzakelijk is in een jaarrekening die voldoet aan de Regeling Verslaggeving WTZ*, maart; zie: www.nba.nl.
- Sijthoffprijs; juryrapport Sijthoffprijs 2011, *Het Financieele Dagblad*, november 2012.